

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

23.12.2022. Nr. 1-5/331

Latvijas Republikas Saeima
saeima@saeima.lv

Par likumprojektu "Civilās savienības likums"

Šā gada 15.decembrī 14.Saeima noraidīja likumprojektu "Civilās savienības likums", kam bija jākalpo par tiesisko pamatu visu ģimeņu tiesiskās aizsardzības nodrošināšanai, lai izpildītu Latvijas Republikas Satversmes 110.pantā noteikto pienākumu.

Tiesībsarga funkcijas saskaņā ar Tiesībsarga likuma 11.panta 1. un 2.punktu ir veicināt cilvēktiesību aizsardzību un sekmēt vienlīdzīgas attieksmes principa ievērošanu un jebkāda veida diskriminācijas novēršanu. Īstenojot šīs funkcijas, vēlos vērst 14.Saeimas deputātu uzmanību uz šādiem apsvērumiem.

Cilvēkam piemītošās pamattiesības un diskriminācijas aizliegumu nosaka Latvijas Republikas pamatlikums – Latvijas Republikas Satversme. Latvijā ir izveidots mehānisms, kas nodrošina kontroli pār likumu un citu normatīvo aktu atbilstību Satversmei, un šis mehānisms ir Satversmes tiesa.

Satversmes tiesas kompetence izskatīt lietas par likumu atbilstību Satversmei un atzīt par spēkā neesošiem likumus un citus aktus vai to daļas noteikta Latvijas Republikas Satversmes 85.pantā.

Savukārt Satversmes tiesas likuma 32.pants paredz, ka Satversmes tiesas spriedums un tajā sniegtā attiecīgās **tiesību normas interpretācija ir obligāta visām valsts un pašvaldību institūcijām (arī tiesām) un amatpersonām, kā arī fiziskajām un juridiskajām personām.**

Līdz ar to Satversmes tiesas spriedumā sniegtā jebkuras tiesību normas interpretācija ir saistoša. Latvija ir tiesiska valsts, no kā izriet, ka, nepastāvot tiesiskam mehānismam Satversmes tiesas spriedumu apstrīdēšanai, Satversmes tiesas spriedumi ir jāpilda. Kā norādīja Latvijas Valsts prezidents Egils Levits, Satversmes tiesas sprieduma nepildīšana ir vērtējama kā konstitucionāla krīze¹.

Satversmes tiesa spriedumos sniedza Satversmes 110.pantā interpretāciju², noskaidrojot Satversmes 110.panta pirmā teikuma saturu attiecībā uz viendzimuma

¹ <https://lvportals.lv/norises/328922-satversmes-tiesas-sprieduma-ignoresana-faktiski-mainitu-valsts-jegu-2021>

² Satversmes tiesas 2020.gada 12.novembra spriedums lietā Nr.2019-33-01 "Par Darba likuma 155.panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 110.panta pirmajam teikumam"; Satversmes tiesas 2021.gada 8.aprīļa spriedums lietā Nr.2020-34-03 "Par Ministru kabineta 2009.gada 27.oktobra noteikumu Nr.1250

partneru ģimeni, skatot šo normu kopsakarā ar cilvēka cieņas principu un – atbilstoši Satversmes vienotības principam – arī kopsakarā ar Satversmes 96.pantu³.

Satversmes tiesa uzsvēra, ka likumdevējam no Satversmes 110.panta pirmā teikuma izrietošais pienākums aizsargāt ikvienu ģimeni nozīmē, ka likumdevējam nav rīcības brīvības izvēlēties, vai viendzimuma partneru ģimenēm vispār ir jānodrošina juridiskā aizsardzība, kā arī ekonomiskā un sociālā aizsardzība un atbalsts. Satversmes tiesa atzina, ka likumdevējam piemītoša rīcības brīvība, nosakot ģimenes attiecību tiesiskā regulējuma formu un saturu un izvēloties metodes, mehānismus un pasākumus, ar kuru palīdzību tiks nodrošināta ģimenes sociālā un ekonomiskā aizsardzība un atbalsts, nav neierobežota⁴.

Satversmes tiesa gan lietā Nr.2019-33-01, gan lietā Nr.2020-34-03 secināja, ka Satversmes 110.panta pirmajā teikumā ir ietverts valsts pienākums aizsargāt un atbalstīt **ikvienu ģimeni, tostarp arī faktiski ģimeni.**

Būtiska nozīme ir tam, ka Satversmes 110.panta pirmajā teikumā noteiktais valsts pienākums aizsargāt un atbalstīt ģimeni nevar attiekties tikai uz laulības ceļā izveidotu ģimeni, jo sabiedrību veido ne vien tādas personas, kas pēc savas dabas veido ciešas personiskas un ģimeniskas attiecības ar pretējā dzimuma pārstāvjiem (un attiecīgi var noslēgt laulību), bet arī tādas personas, kas pēc savas dabas veido šādas attiecības ar sava dzimuma pārstāvjiem, un kuriem iespēja noslēgt laulību saskaņā ar Latvijas nacionālo tiesisko regulējumu ir liegta.

Valstij vienādā mērā jārespektē arī tie sabiedrības locekļi, kuri pēc savas dabas veido personiskas attiecības ar sava dzimuma pārstāvjiem, kā arī jārespektē tas, ka uz šo attiecību pamata var izveidoties ģimene⁵.

Ir jāuzsver, ka cilvēktiesības nav vērtība, ko var ierobežot atkarībā no sabiedrības **attieksmes**. Likumdevējam ir jāspēj pieņemt arī tādi lēmumi, ko vairums sabiedrības neatbalsta, bet kuru pieņemšana ir nepieciešama, lai nodrošinātu dažādu sabiedrības grupu pamattiesības un valsts starptautisko saistību izpildi.

Satversmes 116.pantā noteiktie pamattiesību ierobežošanas pamati neietver sevī sabiedrības negatīvo attieksmi pret kādu sociālo parādību. Tas vien, ka tiek atzītas kādas sabiedrības grupas tiesības, nenozīmē, ka automātiski tiek ierobežotas citas grupas tiesības vai aizskartas tās intereses. Ikviena ierobežojuma esība ir jāpierāda ar faktiem. Vairākuma pieņēmumi un subjektīvie viedokļi *per se* nav pamats mazākuma tiesību ierobežošanai un diskriminācijai. Tiesībsarga rīcībā nav informācijas, kas varētu apliecināt, ka viendzimuma pāru veidoto ģimeņu tiesiskās aizsardzības regulējuma izstrāde faktiski nevis šķietami kaitē laulības institūtam. Gluži pretēji – iespēja slēgt civilo savienību pat varētu stiprināt laulības institūtu. Šobrīd personas nereti stājas laulībā nevis tādēļ, ka tās ir gatavas visu atlikušo mūžu pavadīt kopā, bet gan citu apsvērumu dēļ. Piemēram, nereti tieši kopīga mājokļa iegāde vai citi mantiska rakstura jautājumi var būt galvenais iemesls laulības slēgšanai. Taču šādām laulībām var būt īss mūžs, kas, savukārt, tikai paaugstina šķirto laulību skaitu Latvijā.

Paturot prātā šos apsvērumus, vēlos vērst deputātu uzmanību, ka likumdevējs, noraidot likumprojektu “Civilās savienības likums”, nav izpildījis no Satversmes 110.panta pirmā teikuma izrietošo pienākumu nodrošināt arī viendzimuma partneru ģimenes ekonomisko un sociālo aizsardzību un atbalstu. Joprojām valstī nepastāv

"Noteikumi par valsts nodevu par īpašuma tiesību un ķīlas tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā" 13.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91., 105. un 110.pantam”.

³ Satversmes tiesas 2020.gada 12.novembra sprieduma lietā Nr.2019-33-01 12.punkts.

⁴ Satversmes tiesas 2021.gada 8.aprīļa sprieduma lietā Nr.2020-34-03 10.1.apakšpunkts.

⁵ Satversmes tiesas 2020.gada 12.novembra sprieduma lietā Nr.2019-33-01 12.1. un 12.2.punkts.

tiesiskais ietvars, kura ietvaros viendzimuma partneru izveidotās ģimenes varētu baudīt tām no Satversmes 110.panta izrietošās tiesības.

Šāda tiesiskā ietvara trūkuma sekas un ietekmi ilustrē Satversmes tiesas 2021.gada 8.aprīļa spriedums lietā Nr.2020-34-03 “Par Ministru kabineta 2009.gada 27.oktobra noteikumu Nr.1250 “Noteikumi par valsts nodevu par īpašuma tiesību un ķīlas tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā” 13.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91., 105. un 110.pantam””.

Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr.2020-34-03 atzina Ministru kabineta 2009.gada 27.oktobra noteikumu Nr.1250 “Noteikumi par valsts nodevu par īpašuma tiesību un ķīlas tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā” 13.punktu, ciktāl tas attiecas uz mantojuma atstājēja pārdzīvojušo tā paša dzimuma partneri, kuram ar mantojuma atstājēju bija izveidota ģimene, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 110.panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2022.gada 1.jūnija.

Satversmes tiesa uzsvēra, ka Satversmes 110.panta pirmajā teikumā ietvertais likumdevēja pienākums aizsargāt un atbalstīt ģimeni aptver ģimenes aizsardzību un atbalstu arī ģimenes locekļa nāves gadījumā. Tātad konkrētajā gadījumā tiesiskajam regulējumam attiecībā uz mantojuma atstājēja pārdzīvojušo partneri, ar kuru mantojuma atstājējam bija izveidota ģimene, būtu jābūt vienādam neatkarībā no partnera dzimuma. Noteicošais faktors šajā jautājumā ir nevis pārdzīvojušā partnera dzimums, bet gan ģimenes saišu ar mantojuma atstājēju esība.

Vienlaikus, ņemot vērā, ka konkrētā regulējuma izstrādi likumdevējs ir deleģējis Ministru kabinetam, savukārt ģimenes ekonomiskās un sociālās aizsardzības un atbalsta tiesiskajam regulējumam, ko Ministru kabinets nosaka tam likumā noteiktā pilnvarojuma ietvaros, ir jābūt saskanīgam ar likumā paredzēto ģimenes attiecību tiesisko regulējumu⁶, un ņemot vērā, ka likumdevējs nav noteicis viendzimuma partneru ģimenes attiecību tiesisko regulējumu, viendzimuma partneru ģimenei nodrošināt ekonomisko un sociālo aizsardzību un atbalstu nemaz nav iespējams⁷, jo Ministru kabinets nevar rīkoties ārpus likumdevēja piešķirtā deleģējuma ietvara.

Satversmes tiesa secināja, ka saskaņā ar šobrīd spēkā esošo tiesisko regulējumu valsts joprojām “juridiski neredz” faktiski pastāvošās viendzimuma partneru ģimenes, jo tām nav nodrošināta iespēja juridiski nostiprināt savas ģimenes attiecības. Tātad viendzimuma partneri juridiski netiek uzskatīti par ģimeni un savstarpējās tiesiskās attiecības var regulēt tikai kā tādas personas, starp kurām nav ģimenes saišu. Tā kā pagaidām nav tāda viendzimuma partneru ģimenes attiecību tiesiskā regulējuma, kas ļautu juridiski nostiprināt viendzimuma partneru ģimenes attiecības, šobrīd nav iespējams arī identificēt šādu ģimeni, lai nodrošinātu tās sociālo un ekonomisko aizsardzību un atbalstu. Tātad valstī pastāvošā ģimenes aizsardzības un atbalsta sistēma, kas citstarp ietver arī apstrīdēto normu, neaizsargā viendzimuma partneru ģimenes nedz juridiski, nedz ekonomiski un sociāli⁸. Arī Augstākās tiesas Senāts ir atzinis, ka Satversmes 110.panta pirmais teikums kopsakarā ar cilvēka cieņas principu nosaka valstij juridisku pienākumu nodrošināt viena dzimuma pāra ģimenes attiecību juridisku atzīšanu⁹.

Otrs, bet ne mazāk svarīgs aspekts, kam vēlos pievērst deputātu uzmanību, ir Saeimas debatēs par likumprojektu “Civīlās savienības likums” izskanējušie nicinošie, aizspriedumos, nevis faktos balstītie apgalvojumi, kas veicina neiecietību pret seksuālo

⁶ Satversmes tiesas 2021.gada 8.aprīļa sprieduma lietā Nr.2020-34-03 11.punkts.

⁷ Satversmes tiesas 2021.gada 8.aprīļa sprieduma lietā Nr.2020-34-03 13.punkts.

⁸ Satversmes tiesas 2021.gada 8.aprīļa sprieduma lietā Nr.2020-34-03 13.punkts.

⁹ Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2021.gada [...] spriedums lietā Nr. [...], SKA-[B1]/2021, 24. punkts.

minoritāšu kopienas pārstāvjiem un rada sabiedrībai maldīgus priekšstatus par viendzimuma pāriem.

Piemēram, deputāts Aleksandrs Kiršteins savā runā norādīja, ka: “... viņam var būt 100 partneru, un viņam var būt 800 partneru ASV statistika, es paskatījos, tur ir katram vidējam homoseksuālistam vairāki simti partneru, mēs varam teikt, ka tās ir dažādas ģimenes un tā tālāk ...” (skat. ieraksta 14:49 – 15:00 min.). Papildus, it kā citējot grāmatu “Slēptā dzīve. Homoseksuāļa dienasgrāmata 1927-1949”, vienas personas 20.gadsimta pieredzes stāstu nepamatoti nodēvējot par pētījumu, viņš norāda, ka: “... vidēji katram homoseksuālistam nedēļā ir vismaz 10 partneri, ja, un dzīves laikā viņi ir, no, teiksim, no dažiem simtiem, jeb kā amerikāņi saka no 500 līdz 800 vīriešiem līdz vairākiem tūkstošiem [...] protams, ka ir izņēmumi, tur 5-6 izņēmumi var būt ...” (skat. ieraksta 19:40 – 20:37 min.). Ģimenes un civilās savienības kontekstā vairāku simtu un pat tūkstošu seksuālo partneru esamībai ir negatīva nozīme. To mēdz asociēt arī ar izvirtību. Līdz ar to citētie izteikumi piedēvē seksuālo minoritāšu kopienas pārstāvjiem izvirtību, stigmatizējot šo sabiedrības daļu, un veicinot negatīvu attieksmi un aizspriedumus pret šīm personām.

Savukārt, deputāte Ramona Petraviča debatēs minēja, ka: “... mums atbrauks no Londonas tā sieviete, kas salaulājusies ar lustru, un es gaidu to brīdi, kad kāds te tāds ieradīsies un aizies uz Satversmes tiesu, un ko tad tā Satversmes tiesa teiks, nu, taču būs jāatzīst kā ģimene ...” (skat. ieraksta 1:22:20 – 1:22:57 min.). No konteksta, kādā šāda nepastāvoša “laulība” piesaukta, saprotams, ka deputāte pielīdzina kopdzīvi, kuras pamatā ir cieša sociālā saikne starp divām viena dzimuma personām, ar kaut ko šķietami pretdabisku. Analogija ar nedzīvu priekšmetu šajā kontekstā ir ne vien absurda, bet gan klaji aizskaroša, diskriminējoša un balstās uz pieņēmumu, ka noteiktas seksuālās orientācijas dēļ personas nespēj pieņemt racionālus lēmumus un plānot noturīgu kopdzīvi ar citu personu.

Vēlos uzsvērt, ka cilvēka cieņa ir mūsu valsts pamatvērtība. Cilvēka cieņa ir jāaizsargā gan attiecībās starp valsti un cilvēku, gan cilvēku savstarpējās attiecībās. Demokrātiskā tiesiskā valstī gan likumdevējam, pieņemot tiesību normas, gan tiesību normu piemērotājam ir gan jāaizsargā, gan jānodrošina cilvēka cieņa. Ar cilvēka cieņas principu nav savienojams uzskats, ka viena cilvēka cieņai varētu būt mazāka vērtība nekā cita cilvēka cieņai.[..]. Ievērojot minēto, valstij ir pienākums nodrošināt tiesību aizsardzības mehānismus personām, kas ar diskrimināciju saskarās savas seksuālās orientācijas vai dzimumidentitātes dēļ. Krimināllikuma 150.pants “Sociālā naida un nesaticības izraisīšana” jau paredz kriminālatbildību pret noteiktām izteiksmes formām, taču aizsardzībai pret naida runu ir plašākas robežas, un personas ir aizsargājamas arī tajās situācijās, kas nesasniedz kriminālatbildības līmeni. Apstākļos, kad politiķi publiski pauž aizskarošus un diskriminējošus izteikumus par personu tās piederības noteiktai grupai dēļ, šādu izteikumu ietekme ir lielāka nekā gadījumos, kad tos pauž personas, kam nav šādas publiskas platformas.

Arī labas pārvaldības princips paredz, ka valsts pārvaldes attieksme attiecībās ar privātpersonu ir pieklājīga, atsaucīga un cieņpilna. Šāda attieksme veicina arī cilvēku cieņu pret savu valsti un uzticēšanos tai. Līdz ar to Saeimas deputātiem būtu jāatturas no nepatiesas datu interpretācijas un faktu sagrozīšanas, stigmatizēšanas un neiecietības veicināšanas pret dažādām personu grupām. Tas izriet arī no Saeimas deputātu ētikas kodeksa, kura 7.punkts paredz, ka deputāts publiskos izteikumos izvairās no vārdiem, žestiem un citādas rīcības, kas var būt aizskaroša, kā arī nelieto apvainojošus vai ar Saeimas cieņu nesavienojamus izteicienus; deputāts balstās uz faktiem, to godīgu interpretāciju un argumentāciju.

Lūdzu Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisiju izvērtēt deputātu Aleksandra Kiršteina un Ramonas Petravičas šā gada 15.decembra debatēs par likumprojektu “Civilās savienības likums” pausto izteikumu atbilstību Saeimas deputātu ētikas kodeksam un aicināt minētos deputātus publiski atvainoties par nievājošu un nicinošu apgalvojumu izteikšanu par Latvijas sabiedrības daļu. Vienlaikus aicinu visus Saeimas deputātus turpmāk debatēs neizpaust tādus apgalvojumus, kuri nav patiesi un kuri veicina neiecietību un stigmatizē noteiktas Latvijas sabiedrības daļas pārstāvjus.

Ar cieņu

tiesībsargs

J. Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu